

PĂTRUNDEREA SARMAȚILOR LA DUNĂREA DE MIJLOC ȘI DE JOS ȘI RELAȚIILE LOR CU GETO-DACHII

Dr. GHEORGHE BICHIR

Primul contact dintre sarmați și neamurile traco-getice a avut loc în stepele nord-pontice, așa cum arată onomastica, unele știri literare și date arheologice care îi atestă pe traco-geți în această regiune destul de timpuriu¹. Urmele traco-geților se întâlnesc atît în zona dintre Prut și Nistru, cît și la est de acest fluviu. Judecînd după materialul onomastic, cele mai multe elemente trace de pe țărmul nordic al Pontului Euxin se află la est de Nipru, în Crimeia de răsărit, adică în centrul vechiului regat al Bosporului, în primul rînd în capitala acestui stat, la Panticapaion (Kerci). Aici elementul tracic a avut de timpuriu și importantul rol politic de factor conducător al statului prin cunoscuta dinastie a Spartochizilor, care prin fondatorul ei oferă și cea mai veche atestare de nume trace în Bospor, din sec. al V-lea î.e.n.².

Venind din regiunile uralo-caspice, sarmații pătrund spre vest în valuri succesive, înlocuind pe sciți în stepele nord-pontice, fie dislocîndu-i, fie absorbindu-i.

În sec. III—I î.e.n. sarmații ocupaseră stepele nord-pontice, lucru confirmat atît de cercetările arheologice, cît și de știrile antice.

Astfel, Strabon, în *Geographia* sa³, scrisă în vremea lui Augustus și Tiberius, dar redînd, după cît se pare, evenimente din jurul anului 100 î.e.n., arată că în nordul Mării Negre, între Istru (Dunăre) și Boristhenes (Nipru), se afla mai întîi „pustia geților” (Bugeacul), apoi tirageții (geții de la Tyras-Nistru), iar dincolo de aceștia sarmații iazigi și cei numiți „regali”.

Descoperirile arheologice arată că nu se cunosc morminte sarmatice anterioare sec. I. e.n. la vest de Nistru.

În lumina acestor date, ipoteza existenței unui „imperiu sarmatic”⁴, care s-ar fi întins între anii 125—61 î.e.n. din regiunea Donului pînă în nord-vestul Bulgariei și estul Transilvaniei, incluzînd și zona extracarpatică a României (Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea), se dovedește a nu fi conformă cu

¹ Cf. Gh. Bichir, în „Peuce”, II, 1971, p. 138 ; idem, SCIVA, 26, 1976, 2, p. 203—204.

² Pentru datele arheologice cf. T. D. Zlatkovskaia, VDI, 52, 1955, 2, p. 89—91 ; A. V. Burakov, ArhPam, XI, 1962, p. 71, fig. 23 și pl. IV/4 ; A. I. Melnikova, MIA, 64, 1958, p. 76—102 ; idem, MIA, 150, 1969, p. 61—68 ; M. I. Viazmitina, MIA, 150, 1969, p. 119—134 ; N. N. Pogrebova, MIA, 64, 1958, p. 103—247 și în special p. 240—247.

Pentru onomastică și toponimie cf. E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 38 și urm. ; G. G. Mateescu, ED, II, 1924, p. 223—238 ; V. Părvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 243—247 ; I. I. Russu, SCIV, IX, 1958, 2, p. 303—335. Autorul folosește prescurtările intrate în uz în periodicele Institutului de arheologie : Dacia și SCIVA.

³ *Geographia*, VII, 3, 17.

⁴ J. Harmatta, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, ActaAntArch, XIII, Szeged, 1970, p. 34—40.

realitatea, căci împotriva ei pledează atât descoperirile arheologice, cât și documentele literare și epigrafice, corect dateate și interpretate⁵.

Discurile de argint (phalerae), decorate cu busturi umane, cu protome de animale sau alte motive (geometrice sau vegetale), descoperite în teritoriul geto-dacic la Surcea, Herăstrău și Galițe (în Bulgaria), care au fost puse în legătură cu amintitul „imperiu sarmatic“, reflectă doar o influență iraniană transmisă prin intermediul sarmaților în arta geto-dacică din sec. II—I î.e.n. și nu atestă prezența efectivă a sarmaților în aceste regiuni.

Descoperirile arheologice arată că în epoca de maximă dezvoltare a culturii geto-dacice (sec. I î.e.n.—I e.n.) așezările autohtone mai importante de la est de Carpați (Poiana-Tecuci, Răcățoiu etc.) au întreținut relații de schimb cu sarmații și centrele meșteșugărești (elenistice) din stepele nord-pontice.

Din rîndul materialelor publicate amintim cazonul de bronz din așezarea de la Piatra Șoimului (Calu), localitate situată la poalele munților Tarcău, zonă unde sarmații n-au ajuns niciodată.

Cazonul de tip sarmatic de la Piatra Șoimului a putut ajunge aici atât pe calea schimbului intertribal, cit și ca pradă de război luată de către geto-daci în timpul expedițiilor din vremea lui Burebista⁶.

Amintim de asemenea oglinzile discoidale, fără miner și tamga lucrate dintr-un aliaj de metal alb descoperite la Poiana-Tecuci, Piatra Șoimului (Calu), Tisești și Tinosu⁷ și care își găsesc bune analogii în necropole sarmatice din sudul Uniunii Sovietice, fiind dateate în sec. I î.e.n.—I e.n.⁸ Oglinzi de acest tip s-au descoperit și în morminte sarmatice din România, la Ștefănești pe Prut și Poiana-Tecuci (M. 26), ambele morminte putînd fi dateate la începutul sec. al II-lea e.n.⁹ Pixidele de os (Poiana-Tecuci)¹⁰, fragmentele ceramice cu semne sarmatice (Răcățoiu¹¹, Poiana-Tecuci)¹², scarabeul descoperit la Poiana-Tecuci¹³ și fragmentul de alabastron de la Bîta Doamnei¹⁴ sînt materiale ce au ajuns la geto-daci prin intermediul sarmaților. Tot de sarmați a putut fi vehiculat și clopoțelul descoperit la Poiana-Tecuci¹⁵. E drept că unele dintre piesele de la Poiana-Tecuci ar putea aparține și sec. II—III e.n., nivel de locuire identificat de noi pe baza materialului

⁵ Vezi Gh. Bichir, *Les Sarmates sur le territoire de la Roumanie*, in *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, I, Beograd, 1971, p. 275—285; idem, „Pontica“, 5, 1972, p. 137—176 și D. M. Pippidi, *StCl*, XIV, București, 1972, p. 213—220.

⁶ Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 281, 285, n. 41.

⁷ Ibidem, p. 280; idem, „Pontica“, 5, p. 166. Ele nu sînt importuri meridionale aparținînd lumii romane, așa cum credeau unii cercetători (vezi R. și E. Vulpe, „Dacia“, III—IV, 1933, p. 334 și E. Vulpe, „Dacia“, V—VI, 1938, p. 163—164). Pentru detalii cu privire la locul descoperirii oglinzilor, vezi R. și E. Vulpe, op. cit., p. 334, fig. 113/33,40—44, 46—48 și E. Vulpe, op. cit., p. 164, fig. 15/11—13 (Poiana-Tecuci). La Poiana s-au găsit în ultimele două straturi de cultură, idem, „Dacia“, I, 1924, p. 217, fig. 47/1—2 și fig. 48/8 (Tinosul); R. Vulpe, „Dacia“, VII—VIII, 1941, p. 57, fig. 41/14 (Piatra Șoimului-Calul); A. Nițu și M. Zamosteanu, *Materiale*, VI, p. 378, fig. 4/3 (Tisești).

⁸ Cf. K. F. Smirnov, *MIA*, 60, 1959, p. 252, fig. 18/4 și V. P. Șilov, *MIA*, 60, 1959, p. 464, 466, fig. 52/10, 13.

⁹ Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 280 și fig. 1; idem, „Pontica“, 5, p. 166, 172 și pl. VI/9. Pentru condițiile de găsiră, vezi N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovitka și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova...*, București, 1970, p. 281, pl. 148/23; E. Vulpe, op. cit., p. 155, 163, fig. 15/14. Mormîntul cu oglindă descoperit la Palana în cadrul necropolei din epoca bronzului aparține sarmaților.

¹⁰ Cf. R. și E. Vulpe, op. cit., p. 322, fig. 108/18, fig. 129/23—24, 32—33; idem, *SCIV*, II, 1951, 1, p. 215, fig. 29/7. Pentru prezența lor la sarmați, cf. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 12.

¹¹ Material inedit. Cf. S. Sanie, *SCIV*, 24, 1973, 3, p. 432.

¹² Material inedit; un fragment ilustrat la R. Vulpe, *SCIV*, III, 1952, p. 204, fig. 20/2. Semne înaltinate frecvent pe stele de piatră sau alte monumente ale vremii.

¹³ R. Vulpe, op. cit., p. 205, fig. 23/3.

¹⁴ S. Sanie, op. cit., p. 430, fig. 14/4, unde sînt menționate și analogii — la Olbia și Panticapaion.

¹⁵ R. și E. Vulpe, op. cit., p. 344, fig. 126/10. A făcut parte din colecția lui M. Dumitriu.

publicat și a unor observații făcute pe teren¹⁶. Influența sarmatică în cultura materială a geto-dacilor se accentuează odată cu pătrunderea sarmaților în teritoriul dacic.

Campaniile lui Burebista în răsărit, soldate și cu distrugerea Olbiei, au stăvilit pentru un timp expansiunea sarmatică spre vest.

La aproximativ o jumătate de veac după dispariția marelui conducător al geto-dacilor, unele grupuri de sarmați s-au deplasat spre apus, în teritoriul locuit de geto-daci.

În timpul exilului său la Tomis (anii 9—17 e.n.) poetul Ovidius îi amintește adesea pe sarmați alături de geți, în ale sale *Tristia* și *Epistulae ex Ponto*. Astfel poetul se plînge că se află într-o regiune înspăimîntătoare *inter Sauromatas... Getasque*¹⁷ și se întreabă dacă sarmații și geții îi vor citi vreodată poeziile¹⁸. În alte versuri el spune că a învățat limba geților și a sarmaților: *Nam didici Getice Sarmatice que loqui*¹⁹.

Din exemplele citate ca și din alte versuri ale poetului reiese că în acea vreme pătrunseseră în Dobrogea unele grupuri de sarmați, care coabitau cu geții pe același teritoriu²⁰. Ovidius însă vorbește și despre incursiunile prădalnice ale sarmaților care locuiau dincolo de Istru (Dunăre) și ale căror atacuri fulgerătoare erau de așteptat în orice moment al anului, dar mai ales iarna cînd Dunărea îngheța²¹.

În timpul domniei lui Tiberius, iazigii pătrund în număr mare în cîmpia dintre Dunăre și Tisa, teritoriu locuit de daci. În vremea lui Claudius (circa anul 50 e.n.) iazigii se aflau deja stabiliți între Dunăre și Tisa²². Plinius cel Bătrîn²³ ne spune că dacii au fost împinși de sarmați din zona de cîmpie în munți pînă la riul Tisa (Pathissus).

Descoperirile arheologice și unele detalii consemnate de Plinius cel Bătrîn și Tacitus arată că iazigii s-au stabilit inițial în partea de nord a cîmpiei dintre Tisa și Dunăre²⁴. Din zona ocupată inițial, iazigii au început să se extindă atît în sudul cîmpiei, cît și la est de Tisa, încurajați în special de înfrîngerea dacilor de către romani și crearea provinciei romane Dacia.

După plecarea iazigilor în Cîmpia ungară, locul (în stepele nord-pontice) și rolul lor politic și militar la Dunărea de Jos a fost preluat de către roxolani, dar aceștia n-au pătruns la vest de Prut mai timpuriu de începutul sec. al II-lea e.n. De aici, din teritoriul de la est de Dacia, vor face incursiuni prădalnice în Moesia. Așa trebuie interpretate informațiile pe care ni le dă Tacitus²⁵, cu privire la expedițiile de jaf ale roxolanilor din timpul lui Otho, și nu în sensul că în această vreme roxolanii se aflau în Cîmpia Română și de aici atacau imperiul²⁶.

¹⁶ Cf. Gh. Bichir, *Așezări dacice în Țara Oltului*, StComSibiu, XIV, 1970, p. 151, nr. 42. Așezarea getică de la Poiana încetează către sfîrșitul sec. I. e.n., ultimele monede sînt bătute în anul 71 e.n. (cf. B. Mitrea, SCIV, VIII, 1957, 1—4, p. 165—179). După o scurtă perioadă de întrerupere viața se reia în vremea carpiilor.

¹⁷ *Tristia*, III, 3, 6.

¹⁸ *Tristia*, IV, 1, 94.

¹⁹ *Tristia*, V, 12, 50; *Epistulae ex Ponto*, III, 2, 40.

²⁰ Gh. Bichir, „Peuce”, II, 1971, p. 139—141; V. Părvan spune că pe vremea lui Ovidius „Dobrogea a devenit o țară tot atît de mult sarmată, pe cit fusese și era getică” (*Getica*, p. 93).

²¹ *Tristia*, III, 10, 51—66.

²² Cf. Tacitus, *Annales*, XII, 29—30 și Plinius cel Bătrîn, *Naturalis Historia*, IV, 12.

²³ Op. cit., IV, 80.

²⁴ Cf. C. Daicoviciu, *Bănatul și iazigii*, „Apulum”, I, 1942, p. 3—13, (extras); idem, în *Istoria României*, I, 1960, p. 292; E. Dörner, „Apulum”, IX, 1971, p. 683, 689—690.

²⁵ *Historiae*, I, 79.

²⁶ Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 281; idem, BHR, XVI, București, 1975, p. 57.

Faptul că la începutul sec. I e.n., punînd în practică politica spațiului de siguranță inițiată de Augustus, Aelius Catus a transplatat în imperiu 50.000 de geți²⁷, iar la mijlocul aceluiași secol, în vremea lui Nero (circa anii 57—67 e.n.), Tiberius Plautius Silvanus Aelianus a strămutat în Moesia peste 100.000 de „transdanubieni“, cum menționează inscripția tiburtină²⁸, a făcut pe A. Alföldi și alți cercetători să considere că Muntenia a fost goliță de populație și în locul geților transplantați în imperiu au pătruns aici roxolanii²⁹.

Aparent, în lipsă de alte dovezi, ipoteza lui A. Alföldi părea tentantă și reputatul savant își exprima speranța, la cel de al VI-lea Congres internațional de arheologie, care a avut loc la Berlin în 1939, că cercetările arheologice, o vor confirma³⁰. Într-adevăr cercetările arheologice au început să lămurească această problemă, dar nu în sensul presupus de A. Alföldi, ci în sensul că în Cîmpia Română și respectiv în Muntenia nu se cunosc morminte sarmatice anterioare sec. al II-lea e.n.³¹, iar populația getică a continuat să trăiască în zona subcarpatică așa cum arată descoperirile arheologice de la Draja de Sus³², Tîrșor³³, Cetățeni³⁴, Tîrgoviște³⁵ etc.

Se confirmă astfel arheologic că romanii n-au transplatat în imperiu decît populație din cîmpie; în regiunea colinară, viața și-a continuat cursul normal. Abia înfrîngerea dacilor de către romani, în anii 105—106, a favorizat deplasarea unor grupuri de sarmați la vest de Prut, în Moldova, în timp ce în Muntenia ei nu vor pătrunde decît după anii 117—118, respectiv după părăsirea de către romani a castrelor din regiunea subcarpatică³⁶.

Prezența sarmațidilor la Dunărea de Mijloc și de Jos este atestată de morminte. Se cunosc morminte de bărbați, femei și copii, ceea ce denotă că se aflau aici cu familiile. Pînă în prezent, în România, s-au descoperit morminte sarmatice în circa 145 puncte: 40 în Moldova, 53 în Muntenia, 5 în Dobrogea și 47 în vestul țării (27 în Banat și 20 în Crișana). Lipsesc mormintele sarmatice în Transilvania.

Ca și în stepele nord-pontice și la Dunărea de Mijloc și de Jos sarmații s-au limitat la zonele de șes și rar au pătruns în regiunile cu teren accidentat de la marginea cîmpiei (Ivești, Utești etc.). Dar spre deosebire de stepele nord-pontice, unde au dus o viață mai nomadă³⁷, sarmații pătrunși la vest de Nistru au devenit cu timpul, în bună parte, sedentari sau semisedentari, așa cum este cazul cu iazigii din Cîmpia ungară (Alföld) și unele grupuri de sarmați (roxolani și alani) veniți la Dunărea de Jos³⁸.

Pătrunși în regiunile de la Dunărea de Jos sarmații pierd într-o măsură considerabilă caracterele primordiale ale ceremonialului funerar și cultura lor materială capătă o coloratură specifică acestor regiuni sub influența populației autohtone daco-carpice și a contactului cu civilizația romană. Așa se explică faptul că pe

²⁷ Strabon, *Geographia*, VII, 3, 10.

²⁸ CIL, XIV, 3608.

²⁹ A. Alföldi, *Die Roxolanen in der Walachei*, în *Bericht über den VI. internationalen Kongress für Archäologie*, Berlin, 1940, p. 528—538.

³⁰ Ibidem.

³¹ Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 275—285; idem, „Pontica“, 5, pl. 37—176; idem, *Peuce*, II, p. 135—145.

³² Cf. Gh. Ștefan, „Dacia“, XI—XII, 1948, p. 115—144.

³³ Material inedit. Săpături Gh. Diaconu.

³⁴ Material inedit. Săpături Dinu V. Rosetti.

³⁵ Material inedit în Muzeul din Tîrgoviște.

³⁶ Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 280.

³⁷ Menționăm că și unii cercetători sovietici susțin că, în diverse regiuni din sudul Uniunii Sovietice, unele grupe de sarmați se ocupau deopotrivă cu agricultura și păstoritul, ducînd o viață sedentară sau semisedentară (cf. M. I. Viazmitina, *Voprosi skifo sarmatskoj arheologii*, Moscova, 1952, p. 243; E. A. Rikman, *Les Sarmates récents entre le Dniestr et le Danube*, Moscova, 1964, p. 2—12).

³⁸ Cf. Gh. Bichir, *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 232; idem, *Cultura carpică*, p. 176.

teritoriul României nu se cunoaște nici un mormînt cu tumul, în schimb sînt relativ frecvente înmormîntările secundare în tumuli mai vechi, aparținînd în special epocii de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, în dune de nisip (Largu), sau, cum este cazul la Histria, în necropola tumulară din epoca elenistico-romană³⁹.

În Muntenia și Moldova cei mai mulți sarmați au pătruns la sfîrșitul sec. al II-lea și în prima jumătate a sec. al III-lea e.n. presați de goți, noii stăpîni ai stepelor nord-pontice, care la mijlocul sec. al III-lea e.n. au ocupat Olbia și Tyras.

Recent s-a descoperit un mormînt sarmatic la Mărunței pe malul sting al Oltului, datat în a doua jumătate a sec. al III-lea e.n.⁴⁰. Importanța mormîntului de la Mărunței constă în faptul că este prima descoperire de acest fel făcută în vestul Munteniei, respectiv în zona dintre limesul alutan și cel transalutan. Pînă la această descoperire cele mai vestice morminte sarmatice din Muntenia erau cele de la Bogdana pe Uriui și Păuleasa pe Vedea, databile în prima jumătate a sec. al III-lea e.n., pătrunderea sarmaților spre vest fiind barată de limesul transalutan. Descoperirea de la Mărunței arată că și în vestul Munteniei sarmații au pătruns în grupuri mici, izolate și au conviețuit cu populația dacică, venită și ea aici în număr mare tot după părăsirea de către romani a limesului transalutan. O dovadă a acestei conviețuiri o constituie cana din mormînt ce-și găsește bune analogii în mediul daco-carpic.

Sarmații pătrunși în Moldova și Muntenia au trebuit să accepte hegemonia carpilor, care la mijlocul sec. al III-lea (an 238) pretindeau că sînt mai puternici și decît goții, după cum ne informează Petrus Patricius (fragm. 8).

Sarmații care n-au voit să accepte hegemonia carpică s-au îndreptat spre vest, la frații lor iazigi, unde puteau să se manifeste mai liber. Așa se explică prezența mormintelor tumulare în Cîmpia ungară (Alföld) și lipsa tumulilor din regiunile noastre dominate de puternicii carpi.

Este semnificativ în acest sens faptul că mormintele tumulare sarmatice se opresc la limita estetică a teritoriului dominat de carpi⁴¹.

Roxolanii, ca înaintea lor iazigii, au pătruns spre vest prin nordul Daciei, urcînd de-a lungul Nistrului și Prutului⁴², nu pe valea Dunării (Muntenia, Oltenia și Banat), prin teritoriul provinciei Dacia Inferior, cum susțin unii cercetători⁴³.

În mod obișnuit, pe teritoriul României, mormintele sarmatice apar fie izolat (Mitoc, Vaslui, Tecuci, Focșani, Dridu etc), fie în grupuri mici de două pînă la 13 morminte, cum este cazul la Trușești, în nordul Moldovei, unde s-a săpat în-tregul cimitir; rar numărul mormintelor este mai mare (Progota 25, Tîrșor circa 30)⁴⁴.

Mormintele sarmatice ne înfățișează o populație cu trăsături proprii, care își înmormîntau morții după un anumit rit și ritual, diferit de al populației autohtone.

³⁹ Pentru detalii cf. supra, nr. 31.

⁴⁰ Cf. Gh. Bichir și M. Butol, SCIVA, 26, 1975, 1, p. 137—140.

⁴¹ Vezi Gh. Bichir, Les Sarmates..., p. 281; idem, „Pontica”, 5, p. 168.

⁴² Ibidem.

⁴³ A. Alföldi, Die Roxolanen..., p. 532; idem, Dacl e romani in Transilvania, Budapest, 1940, p. 14; J. Harmatta, op. cit., p. 41—42; 51; M. Părducz, Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, I, Beograd, 1971, p. 268—269. Tezele susținute de A. Alföldi în cele două lucrări citate au fost combătute la vremea lor de C. Dalcoviciu, „Dacia”, VII—VIII, 1941, p. 456—463. Noi argumente și observații arheologice în combaterea tezelor savanților amintii sînt aduse de noi (cf. Gh. Bichir, Les Sarmates..., p. 275—285 și harta de la fig 1; idem, „Pontica”, 5, p. 137—176).

⁴⁴ Cf. supra, nota 31. De la Tîrșor au fost publicate numai 20 de morminte (cf. Gh. Diaconu, Tîrșor. Necropola din sec. III—IV e.n., București, 1965, p. 19—29).

Pătrunși la Dunărea de Mijloc și de Jos, sarmații au venit în contact cu geto-dacii, cu care au conviețuit pe același teritoriu și s-au influențat reciproc, lucru atestat atât de descoperirile arheologice, cât și de unele izvoare literare.

Astfel, în morminte sarmatice apar materiale dacice, în special ceramică, iar în necropole și așezări dacice, obiecte de tip sarmatic⁴⁵.

Pe teritoriul Moldovei sînt descoperiri arheologice care arată că unii dintre sarmați și-au îngropat morții în cadrul cimitirelor carpice. Amintim aici necropola de la Poienestii (jud. Vaslui), unde s-au descoperit nouă schelete cu crani deformate (șapte de copii și adolescenți și două de maturi), obicei practicat de sarmați și nu de carpi⁴⁶. Menționăm că unele dintre morminte au avut și inventar sarmatic.

Constatările făcute în unele necropole carpice permit să considerăm că între autohtoni și noii veniți au putut exista și relații de înrudire prin căsătorie.

Arheologic se constată că dacii liberi, în special carpii din Moldova, au preluat de la sarmați o serie de lucruri, cum sînt: perlele de coral, calcedoniul, lapis lazuli, oglinzile de metal cu tamga etc⁴⁷. Unele dintre aceste obiecte, cum sînt oglinzile cu tamga, au devenit cu timpul bunuri culturale comune, astfel încît pe baza lor nu se mai poate eticheta o descoperire fortuită ca sarmatică sau carpică, dacă nu sînt alte elemente.

Disponînd de o bază economică puternică, carpii și-au permis să-și procure prin intermediul sarmaților o serie de lucruri (cum este coraliul adus tocmai de la golful Persic), iar unele dintre ele să le producă chiar în propriile așezări, așa cum este cazul cu oglinzile cu tamga, pe care le-am denumit din această cauză de tip *sarmato-carpic*.

O dovadă a lucrării oglinzilor cu tamga în așezările autohtone o constituie descoperirea de către Vlad Zirra a patru tipare de turnat oglinzi (unul păstrat întreg, iar din trei s-au găsit numai fragmente) în așezarea de la București-Militari, meșterii putînd fi deopotrivă sarmați sau daci. Locuind pe același teritoriu sarmații au folosit din plin ceramica populației autohtone.

De notat că în mormintele sarmatice din Cîmpia Tisei apare în special ceramică dacică, lucrată cu mina⁴⁸, în timp ce în zona extracarpică a României este mai frecventă ceramica (daco-carpică) lucrată la roată⁴⁹.

Mai des întîlnite sînt *străchinile* (Pogăraști, Tecuci, Focșani, Oltenița-Renie, Păuleasca), *Amforele* de tip carpice (Pogăraști) și în special cîmile și cînițele (Ștefănești, Unțești, Epureni, Ivești, Tecuci, Focșani, Cioinagi-Balintestii, Largu, Jugu-reanu, Smeieni, Căscioarele, Cetatea Veche (Tatina), Ploiești-Triaș, Sărulești și Oltenița în punctele: Valea Mare, Fundeanu, Coada Lupului, Iordoc, Ulmeni).

⁴⁵ Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 40–44, 85–87, 89–90, 106–111, 121, 123–125, 142, 174–176, pl. CXXXII/1–6; pl. CXXXVII/1–6; pl. CXXXIX/1–2; pl. CXL/1–9; pl. CXLI/1–2; pl. CXLII/1–2, 4; pl. CLXXII/1–6; CLXXIV/1–6; pl. CLXXV/1, 8–20; pl. CLXXXV–CLXXXVII; idem, „Pontica”, 5, p. 145 și urm. pl. III/10; pl. VI/12, 18, 20; pl. VII/5–6; pl. IX/7; pl. X/3–8, 10; pl. XVIII/1, 5–6; pl. XIX/1–2; pl. XXI/3.

⁴⁶ Pentru atribuirea lor sarmaților vezi Gh. Bichir, SCIV, 20, 1969, 2, p. 219–236, iar pentru ipoteza apartenenței la carpi a scheletelor cu crani deformate, vezi I. Ioniță și V. Ursache, SCIV, 19, 1968, 2, p. 224.

⁴⁷ Cf. supra n. 45.

⁴⁸ Cf. M. Părducz, *Sarmatenzeit*, I, ArchHung, XXV, Budapesta, 1941, pl. VIII/2–4, 6, 8–9, 11, 15–19, 22, 24; pl. IX/1–5, 7, 10–11, 13; pl. X/10, 12–15, 20–23; pl. XI/1–2, 5; pl. XIV/8, 13; pl. XX/8–11; pl. XXX/2, 10, 12; idem, *Sarmatenzeit*, II, ArchHung, XXVIII, 1944, pl. XXV/4; idem, *Sarmatenzeit*, III, ArchHung, XXX, 1950, pl. XLI/13; pl. CI/3; pl. CXVIII/5; idem, *Dakische Funde in Jánosszállás*, in „A Mora Ferenc Múzeum Evkönyve”, Szeged, 1956, pl. H/18; pl. III/3, 6–10, 12–13.

⁴⁹ Cf. Gh. Bichir, „Pontica”, 5, p. 145 și pl. III/10; pl. IV/3; pl. V/1; pl. VI/12, 18, 20; pl. VII/5–6; pl. VIII/6; pl. IX/7; pl. X/3–6, 10; pl. XVIII/5–6; pl. XIX/1–2 și pl. XXI/3.

Cănille și cănițele de tip daco-carpic apar frecvent și în mormintele sarmatice din sud-vestul Uniunii Sovietice, zona cuprinsă între Prut și Nistru (Bocani, Soldănești, Prajila, Negureni etc.), fapt ce denotă că și aici populația autohtonă (carpi și costoboci) a conviețuit cu sarmații⁵⁶.

La Spanțov, în Cîmpia Română, a apărut într-un mormint sarmatic (de femeie — M. 10) chiar o cească dacică⁵¹, lucru întâlnit mai frecvent în Cîmpia Ungară⁵².

Conviețuirea dintre sarmați și geto-daci este consemnată și de Ptolemeu⁵³, care vorbește de *tirageții sarmatici*, referindu-se la populațiile care locuiau la nordul gurilor Dunării, în preajma Nistrului. Știrea este confirmată arheologic, deoarece în necropolele tumulare de la Șabalat și Katargi, situate în sud-estul Bugeacului, acolo unde ne-am fi așteptat să găsim exclusiv numai sarmați, dat fiind relieful, s-a descoperit în unele morminte alături de ceramică sarmatică și vase carpice⁵⁴, fapt ce atestă că, undeva în apropiere, locuiau cei a căror ceramică o foloseau sarmații; de altfel este zona unde, tot Ptolemeu⁵⁵, alături de *tirageții sarmatici* îi menționează pe harpi (respectiv carpi).

În Cîmpia Ungară s-a descoperit ceramică dacică în morminte sarmatice, atît în dreapta cît și în stînga Tisei⁵⁶, iar în 1967—1968 M. Părducz a făcut săpături la Kárdoskut, în comitatul Békés, într-o așezare pe care o datează în Hunenzeit și în cadrul căreia a găsit material ceramic pe care îl pune în legătură cu carpii. Cunoscutul savant crede că avem de-a face cu carpii, care au ajuns în Cîmpia Ungară, la sfîrșitul sec. al IV-lea e.n., antrenați de huni⁵⁷.

Și în vestul României, în Crișana și Banat s-a găsit ceramică dacică în morminte sarmatice, dar aici, spre deosebire de Cîmpia Ungară, urmele dacice sînt mult mai numeroase; s-au descoperit morminte de incinerare dacice (sec. II—IV e.n.) la Sîntana-Arad și Salca-Oradea, iar așezări la Sîntana-Arad, Moroda-Săliște, Șiria, Cuvin, Girișul de Criș, Sîntion, Rohani, Cociuba etc.⁵⁸

Dacii liberi sînt bine documentați și în nord-vestul României la Berea (punctele: Soci și Cărmădărie), Berveni, Foeni, Moftinul Mic, Pișcolt, Carei-Bobald și Medieșul Aurit⁵⁹. Se constată astfel arheologic că în estul Cîmpiei Tisei, în Crișana și Banat, urmele dacice sînt mai numeroase decît cele sarmatice. Spre deosebire de dacii din Cîmpia tiso-dunăreană, care au trebuia să accepte stăpînirea sarmaților încă de la instalarea lor aici, dacii din estul Cîmpiei Tisei și-au menținut independența neștirbită pînă la crearea provinciei romane Dacia. După această dată, rupți de trupul Daciei, rămînînd între romani și iarzigi (ultimii au început să se infiltreze și în teritoriul lor) și strîmtorați în acțiunile lor și de unii și de alții, dacii din vest au trebuit să recunoască adesea fie hegemonia romanilor, fie pe cea a sarmaților; ultimii i-au dominat pe dacii din această regiune nu atît prin numă-

⁵⁰ Cf. Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 13, 175—176 și pl. CXXXII/1—6.

⁵¹ B. Mitrea, *Studii și referate privind istoria României*, I, 1954, p. 108, fig. 1.

⁵² M. Părducz, *Sarmatenezeit*, I, pl. VIII/4; I, pl. VIII/4; pl. IX/3, 7; pl. X/12—14; pl. XI/5; idem, *Jánosszállás*, pl. III/3, 12.

⁵³ *Geographia*, III, 10, 7.

⁵⁴ Material existent în Muzeul de Istorie al orașului Moscova (GIM).

⁵⁵ Cf. supra, nr. 53.

⁵⁶ M. Părducz, *Jánosszállás*, p. 19, fig. 2 și p. 20, nota 2.

⁵⁷ Idem. *In Memoriam Constantin Dalcovlclu*, Cluj, 1974, p. 275—284. Localitatea Kárdoskut se află în partea de sud-est a Cîmpiei Ungare, la est de Tisa (între Mureș și Criș).

⁵⁸ Cf. Egon Dörner, *Urme ale culturii materiale dacice pe teritoriul arădan*, Arad, 1968, p. 17—28; idem, „Apulum”, IX, Alba Iulia, 1971, p. 681—692.

⁵⁹ Vl. Zirra, *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, Baia Mare, 1967, p. 3, nota 1; S. Dumitrașcu—T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul aurit*, Oradea, 1967; Gh. Lazin, I. Némethi, în „Crisia”, II, 1972, p. 199—213.

rul lor mare, ci mai ales pe plan politic și militar, în calitatea lor de clienți ai Romei. Totuși au fost suficiente momente când dacii liberi din această zonă și-au manifestat din plin independența⁶⁰.

De notat că materialul roman apare peste tot, atât în complexe dacice, cât și în morminte sarmatice.

Cu totul alta a fost situația în zona extracarpatică a României, unde carpii, organizați într-o puternică uniune tribală, au reușit să-și mențină independența față de romani și să domine din punct de vedere economic, politic și militar pe sarmații pătrunși aici.

Este știut că unii cercetători au exagerat rolul jucat de sarmați la Dunărea de Jos, considerând că în primele secole ale e.n. sarmații au controlat regiunile de la est și sud de Carpați, constituind populația majoritară a acestor regiuni. În prezent cercetările arheologice sînt în măsură să infirme aceste ipoteze, arătînd că populația autohtonă a locuit intens acest teritoriu. Astfel, numai pe teritoriul Moldovei s-au identificat așezări și necropole aparținînd dacilor liberi din sec. II—III e.n., în circa 250 de puncte, iar morminte sarmatice în numai 40 de puncte⁶¹. Proporția este și mai concludentă dacă amintim că numărul total al mormintelor sarmatice este de circa 160, cifră ce nu egalează nici pe aceea a unei necropole carpice mai intens cercetate, cum este cazul la Bărboasa-Gălănești (jud. Bacău), unde s-au descoperit 291 de morminte și la Văleni-Botești (jud. Neamț), unde s-au identificat peste 600 morminte.

În prezent, numărul mormintelor din necropolele dacilor liberi depășește cifra de 1300 și n-au fost săpate integral decît cele două necropole amintite.

Și în Muntenia cercetările arheologice din ultima vreme au adus o reală contribuție la cunoașterea istoriei și culturii acestei regiuni de la granița imperiului, temporar stăpînită de romani și continuu supravegheată, datorită importanței pe care o prezenta pentru securitatea imperiului.

De altfel, în sec. II—III e.n. Muntenia avea o singură deschidere spre lumea „barbară”, în nord-est (spre Moldova), în rest era înconjurată de romani: la nord și vest Dacia romană, la sud și est Moesia.

Cercetările efectuate timp de aproape un deceniu la Mătăsaru (jud. Dîmbovița) au permis să se identifice prezența populației autohtone dacice în a doua jumătate a sec. al II-lea e.n. și în sec. al III-lea e.n.⁶².

În această situație se poate presupune că între 117 (anul reprezintă părăsirea de către romani a castrelor din zona subcarpatică și pătrunderea primelor grupuri de sarmați în Muntenia) și mijlocul sec. al II-lea e.n. Cîmpia Română a putut fi controlată în întregime de sarmați, deși urme arheologice (sarmate) care să poată fi datate sigur în acest interval de timp nu s-au descoperit decît la Ulmeni lîngă Oltenița (săpături S. Morintz)^{62 bis}. Începînd însă cu mijlocul sec. al II-lea e.n. dacii liberi din regiunea subcarpatică a Munteniei se extind către Dunăre, încurajați de întărirea puterii carpilor și de pătrunderea lor la Dunărea de Jos, micșorînd astfel

⁶⁰ Cf. Gh. Bichir, *Dacii liberi din zona extracarpatică a României în sec. II—IV e.n.*, „Muzeul național”, I, București, 1974, p. 23; Idem, *Les Daces libres de l'époque romaine à la lumière des données archéologiques*, în *Thraco-Dacia*, București, 1976, p. 305—307.

⁶¹ Idem, *Cultura carpică*, p. 14—44, 173—177, pl. I. și pl. II; vezi și *Les Sarmates...*, p. 275—285 cu harta de la fig. 1.

⁶² Gh. Bichir și Eug. Popescu, *StComPitești*, I, 1968, p. 81—96; idem *Materiale*, IX, 1971, p. 271—279; Gh. Bichir, *Valachica*, I, Tîrgoviște, 1969, p. 15—21.

^{62 bis} S. Morintz și B. Ionescu, în *SCȘMI*, II, 1971, p. 40—46 și fig. 3.

sfera de acțiune a sarmaților, care vor domina în continuare numai în partea de est și sud-est a cîmpiei muntene pînă către mijlocul sec. al III-lea, cînd vor pătrunde și aici daco-carpii. Sarmații din Moldova și Muntenia vor fi asimilați cu timpul de daco-carpi sau se vor transfera în imperiu, așa cum par să arate descoperirile de la Tomis (Constanța), Histria, Piatra Frecăței, Odessos (Varna)⁶³ și din alte locuri, unii dintre sarmați fiind folosiți și ca mercenari în cadrul armatei române⁶⁴.

Cercetările arheologice arată că în sec. al III-lea e.n. întreg teritoriul Munteniei era locuit de dacii liberi. O demonstrează din plin așezările și necropolele de tip Militari-Mătăsaru, descoperite la Bălteni și Jirlău în estul Munteniei, Bragadiru-Zimnicea pe Dunăre, Udeni, București-Militari, Străulești, Tei, Cățelu Nou, Costești de Vale, Mătăsaru, Dulceanca, Budești și Vasilați etc., localități situate toate în zona de cîmpie⁶⁵. Nu este cazul să amintim aici așezările din zona subcarpatică (Tîrgșor, Bucov etc.) și cele din vestul Munteniei (Chilia, Scornicești, Maldăr, Vulturești etc.). Rămîne ca o sarcină principală a arheologiei românești de a intensifica cercetările (periegeze și săpături) în Cîmpia Română, în special în zona de est și sud-est a ei, unde în prezent predomină descoperirile sarmatice față de cele aparținînd geto-dacilor din sec. I—III e.n.

Deși au fost în inferioritate numerică, în comparație cu populația autohtonă, sarmații au influențat totuși cultura materială a geto-dacilor și au contribuit la îmbogățirea ei cu o serie de elemente create de ei sau vehiculate din regiunile de unde au venit. Atît de profundă a fost această influență încît în sec. al III-lea e.n. elementele sarmatice sînt asimilate și în ceramica daco-carpică; ne referim la urnele cu torți zoomorfe, cu protuberanțe și cupule etc. Considerăm că influența sarmatică constatată în ceramică atestă pe plan istoric asimilarea de către autohtoni a unor grupuri de sarmați. Este o urmare firească a unei lungi perioade de conviețuire. Desigur că între sarmați și geto-daci au existat în anumite perioade și conflicte, dar în repetate rînduri au fost și aliați⁶⁶, atacînd împreună Imperiul roman, așa cum reiese din unele izvoare literare antice, asupra cărora nu insistăm aici, deoarece o vom face cu alt prilej.

Chipurile acestor călăreți ai stepei, care au fost adesea tovarăși de luptă ai dacilor, au rămas dăltuite pe cele două cronicile de piatră — Columna lui Traian de la Roma și trofeul de la Adamclisi din Dobrogea, monumente care omagiază atît pe învingători, cît și pe învinși și immortalizează alianța dintre daci și sarmați într-un moment de răscruce al istoriei regiunilor de la Dunăre și Carpați.

⁶³ Materiale de tip sarmatic de la Varna (Odessos) sînt inedite și provin din morminte; ele au fost identificate de noi la Muzeul de Arheologie din Varna. Obiecte de tip sarmatic se mai găsesc în unele muzee din nordul Bulgariei, dar fără a se cunoaște locul descoperirii. Fiind inedite nu putem da detalii asupra lor. Materialele au fost văzute cu prilejul unei călătorii de studii făcute în Bulgaria în 1973, cînd am identificat pentru prima dată urme sarmatice pe teritoriul Bulgariei. Pentru descoperirile din Dobrogea, vezi datele în „Peuce”, II, p. 140—141. Morminte sarmatice au fost descoperite recent și la Callatis, dar despre ele nu avem decît informații sumare (săpături El. Bîrlădeanu-Zavatini).

⁶⁴ În necropola romană de la Romula s-a descoperit și un mormînt sarmatic. Cel înhumat avea craniul deformat artificial (M. Babeș, „Dacia”, N. S., XIV, 1970, p. 176, nr. 23). Era probabil un mercenar din cadrul trupelor de la Romula.

⁶⁵ Vezi Gh. Bichir, *Les relations entre les Daces libres et Romains aux Ier—IVe siècles de n.è.*, în *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, 2, Prague, 1971, p. 1035—1038 și S. Dolinescu-Ferche, *Așezări din sec. II și VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca, București*, 1974, p. 23—62.

⁶⁶ Semnificativă în acest sens este epoca lui Decebal, cînd dacii și sarmații au fost cînd aliați, cînd dușmani (cf. Dio Cassius, LV, 30, 4; LXVIII, 10, 3).

LA PÉNÉTRATION DES SARMATES DANS LES RÉGIONS DU MOYEN ET DU BAS-DANUBE ET LEURS RAPPORTS AVEC LE GÉTO-DACES

Résumé

L'auteur montre que les premiers contacts des Sarmates avec les populations thraco-gétiques eurent lieu dans les steppes nord-pontiques, si l'on juge d'après l'onomastique, la toponymie, ainsi que d'après certaines données littéraires et archéologiques, attestant la présence des Thraco-Gètes dans cette région. A la lumière des données archéologiques et des sources littéraires antiques, l'auteur examine ensuite la pénétration des Sarmates dans la région du Bas-Danube et du Moyen-Danube. Arrivés là, les Sarmates rencontrèrent les Gêto-Daces. D'ailleurs, les découvertes archéologiques attestent des rapports entre ces diverses populations antérieures à l'arrivée des Sarmates dans le territoire géto-dacique. En effet, des objets de type sarmatique ou sortis des ateliers nord-pontiques ont été trouvés dans les sites gétiques de Moldavie et de Valachie, véhiculés là par l'intermédiaire des Sarmates.

Les premiers groupes sarmatiques, arrivés sur le Bas-Danube, sont entrés en Dobroudja à l'aube du 1er siècle de n.è., compte tenu des renseignements fournis par Ovide. Ils devaient atteindre le cours moyen du fleuve à l'époque de Tibère. Ce n'est qu'au commencement du IIe siècle de n.è., après la défaite des Daces par les Romains en 105—106, qu'ils entrèrent en Moldavie et Valachie, ainsi que l'archéologie l'atteste. Toutefois, même après cette date la population majoritaire de ces régions sera toujours formée par les autochtones.

Suivant les données archéologiques corroborées par certaines informations littéraires, Sarmates et Daces se seraient influencés mutuellement, cohabitant le même territoire. La présente étude s'occupe des rapports entretenus par ces deux populations, qui furent, selon le cas, ennemies ou alliées, et qui attaquèrent de concert à maintes reprises l'Empire romain.

Les tombes sarmates de Valachie et de Moldavie datables pour les IIe—IIIe siècles de n.è., appartiennent aux Roxolans, ce qui est attesté par toute une série de particularités spécifiques à cette population. Les tombes sarmates de l'ouest de la Roumanie (Crişana et Banat) appartiennent, pour la plupart, aux laziques, venus de la plaine hongroise (Alföld). Il est très rare qu'on trouve des tombes du type roxolan.

Les Alans constituent la dernière vague sarmate pénétrée dans la région du Bas-Danube.